

Händelser som förändrade Sverige 1523–2023

Riksdagen under 500 år

Triumftavla Gustav Vasa. Plansch 2. 1722. Konstnär: Jacob Vendelius. Foto: Kungliga biblioteket

1523

Sverige lämnar Kalmarunionen som bildats 1397 mellan kungarikena Sverige, Norge och Danmark. Gustav Vasa väljs till kung den 6 juni.

1527

Det första riksmötet med full riksdag (den så kallade reformationsriksdagen) hålls i Västerås. Gustav Vasa driver igenom en brytning med den katolska kyrkan i Rom och alla dess egendomar i Sverige dras in till staten. Den nu reformerade kyrkan blir beroende av staten.

Visste du att

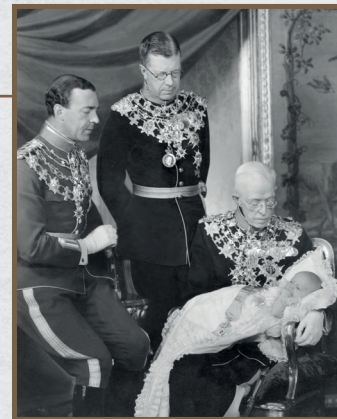

kungamakten på 1400-talet kallade mäktiga grupper till möten? Under 1600-talet blev möten med de fyra stånden – adel, präster, borgare och bönder – mer organiserade. När stånden träffades under kungens ledning kallades det för riksdag. Sådana möten ordnades dock ganska sällan, det kunde gå flera år mellan dem.

De fyra stånden. Okänd konstnär. Foto: ©Kulturen/ Historisk Bildbyrå

1544

Vid riksdagen i Västerås införs på Gustav Vasas förslag arvsmonarki. Kungen väljs inte längre, utan kungatiteln ärvs.

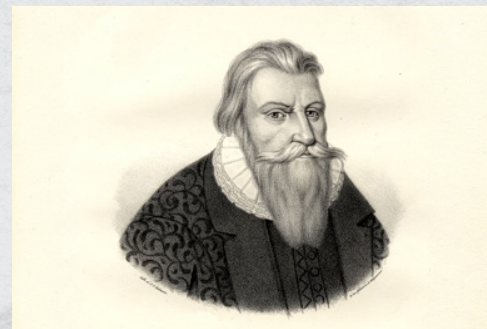

Visste du att

Sverige idag är en konstitutionell monarki? Det innebär att monarken är landets statschef. Men i praktiken har han eller hon inget inflytande över regeringen eller riksdagen. Att Sverige ska ha en kung eller drottning slås fast i regeringsformen – en av våra fyra grundlagar.

Kung Gustaf med sonsonsonen Carl Gustaf i famnen, kronprins Gustaf Adolf och prins Gustav Adolf. Foto: Historisk Bildbyrås samling

1593

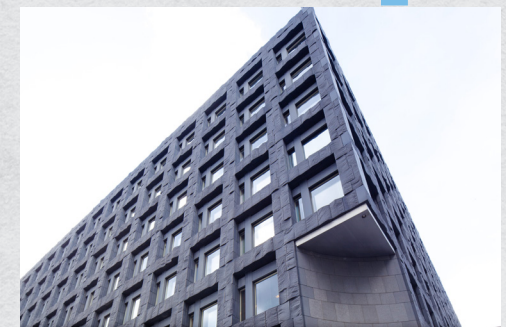
Biskopar och präster som kallats till möte i Uppsala beslutar att den evangelisk-lutherska läran ska vara svensk statsreligion. Året därpå bekräftar också riksdagen beslutet. Därmed lämnar Sverige definitivt den katolska kyrkan. Reformationen är genomförd. Landets sista kloster i Vadstena stängs.

Porträtt av prästen Petrus Kenicius. Foto: Kulturparken Småland AB/Smålands museum

1634

Sveriges första regeringsform antas. Initiativtagare är ämbetsmannen och rikskanslern Axel Oxenstierna. Det är början till en mer organiserad stat, vars vardagliga rutiner kan fungera mer oberoende av kungamakten. Regeringsformen slår också fast att kungahuset, regeringen, riksdagen och centralförvaltningen härnäst ska ligga i Stockholm.

1668

Riksens Ständers Bank grundas. Banken styrs av riksdagen och är föregångare till dagens riksbank.

Riksbanken. Foto: Sveriges riksbank

1627

Det första riksdagsutskottet sammankallas vid riksdagen i Stockholm. Det kallas för Sekreta (hemliga) utskottet och ska diskutera krigen i omvärlden.

1617

Ett förslag till riksdagsordning togs fram. Den antogs inte formellt men det som tillämpats i riksdagen detta år skulle gälla framöver.

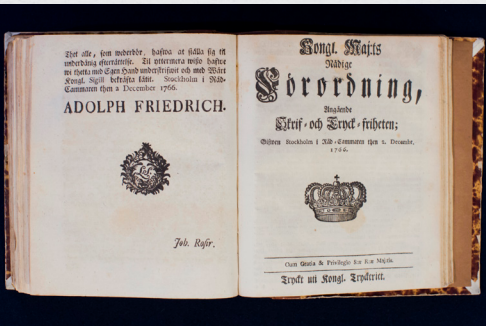
Visste du att

Sverige befann sig i kris efter Karl XII:s död den 30 november 1718 och stormaktsväldets fall? Landet var utfattigt efter de många och långa krigen. Oron var stor och folket ville ha förändring. Frihetstiden som följde stärkte riksdagens roll. En av de nya grundlagarna var regeringsformen. Den slog fast att riksdagen var Sveriges maktcentrum och att kungen förväntades följa riksdagens beslut.

1719

Frihetstiden börjar. Kungen får mindre makt och riksdagen fattar de viktigaste besluten.

1500 1600

1766

Tryckfrihetsförordningen antas. Sverige blir det första landet i världen att anta en lag som reglerar rätten till det fria ordet. Alla kan nu publicera sina åsikter i tryck, även om det finns vissa begränsningar när det gäller religion. Alla får också rätt att ta del av myndigheters handlingar. Denna offentlighetsprincip gör det möjligt för medborgarna att granska politiker och myndigheter.

Tryckfrihetsförordningen.
Foto: Melker Dahlstrand

1723

Den första riktiga riksdagsordningen antas som en av grundlagarna. Riksdagsordningen bestämmer hur riksdagen ska arbeta och vilket inflytande den ska ha. Ett röstningssystem införs vilket gör att majoritetsbeslut i riksdagen för första gången väger tyngre än kungens vilja.

Riksdagsordningen. Foto: Melker Dahlstrand

Visste du att

tryckfriheten och offentlighetsprincipen fortfarande är viktiga för demokratin i Sverige? Idag kan du dela dina åsikter på sociala medier, skapa din egen hemsida och skriva artiklar och insändare i tidningar.

1789

Högsta domstolen (HD) inrättas som högsta dömande instans. Tidigare var det adeln i Riksrådet som dömde. Domstolsväsendet blir nu mer professionaliserat. Av de tolv ledamöterna ska hälften vara frälse, det vill säga adliga, och hälften ofrälse. Kungen kan också delta i dömandet och har två röster samt utslagsröst. Domstolen är en del av den centrala förvaltningen, inte oberoende som senare.

Gustaf III på tronen i Rikssalen på Stockholms slott vid Riksdagens öppnande 1789. Konstnär: Louis Jean Desprez. Foto: Wikimedia Commons

1809

En ny regeringsform införs. Nu stiftar riksdagen lagarna tillsammans med kungen. Riksdagen beslutar dock själv om skatter – ett konstitutionsutskott (KU) bildas för att försäkra att kungen och regeringen följer lagen. Samtidigt inrättas Sverige som första land en Justitieombudsman (JO). Till JO kan medborgarna vända sig med klagomål på myndigheterna.

Lars Augustin Mannerheim. Foto: Riksarkivet

Visste du att

kungens rätt att delta i dömande domstol upphörde 1909?

Visste du att

sju departement bildades 1840? Vissa av dem finns kvar än idag. Efter den senaste regeringsbildningen efter valet 2022 har Sverige tio departement.

1842

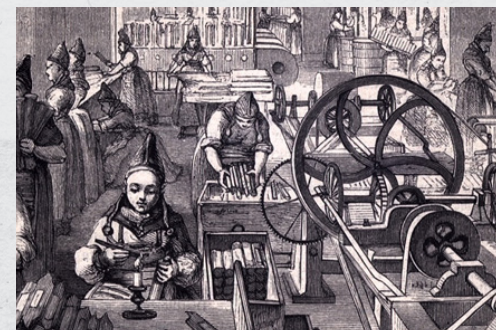
Obligatorisk folkskola införs. Alla socknar och städer måste nu ha en skola med en utbildad folkskollärare. Staten är ansvarig för lärarutbildningen. Det dröjer dock innan undervisningen överallt blir längre än någon månad per år.

Glava folkskola. Foto: Okänd fotograf

1840

Statsråden och kungen i regeringen får egna specialiserade departement till hjälp när de ska fatta politiska beslut. Det blev grunden för den moderna regeringsmaktens organisation.

1846–64

Skråväsendet avskaffas och näringsfrihet införs. Det innebär att i princip vem som helst kan starta en egen verksamhet eller ett eget företag. Bakgrunden är den pågående industrialiseringen som ställer nya krav på arbetsmarknaden.

Liljeholmens stearinfabrik. Foto: Centrum för näringslivshistoria

1850

En rad reformer börjar genomföras som minskar korruptionen i statsförvaltningen. Tjänstemännen får högre löner och det ställs krav på att de ska kunna mer om det de arbetar med.

1862

Kommuner och landsting skapas. Varianter av kommunalt självstyre har dock funnits i Sverige sedan äldre medeltid och kanske ännu längre tillbaka.

Visste du att

det kommunala självstyret idag innebär att kommuner har rätt att bestämma i vissa lokala frågor? Dessa rättigheter följer med ett antal skyldigheter, exempelvis att ansvara för skola, socialtjänst och äldreomsorg. Kommunalt självstyre är inskrivet i grundlagen. Det debatteras ofta om kommunerna ska få friare händer eller om de ska styras mer av staten.

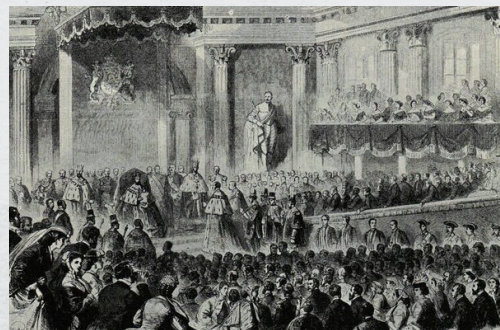
1854

Riksdagen beslutar att staten ska bygga och betala för stambanor, det vill säga järnvägar mellan större städer i Sverige.

Rallare. August Andersson med arbetslag, Stora Mellby. Foto: Johan Westin, Gösta Eldhs järnvägsbilder. Västra Götalands museum/ Digitalt museum

1865–66

Ständsriksdagen avskaffas och ersätts av en tvåkammarriksdag. Det gamla ståndssamhället där de flesta föddes in i ett visst stånd är på väg bort. Riksdagen ska i stället spegla det nya samhället. Alla ledamöter ska väljas och inte automatiskt representera sitt stånd. Två kamrar skapas, första och andra kammaren. Valbestämmelserna begränsar starkt rösträtten. Godsägare, ämbetsmän och storföretagare dominerar därför i första kammaren, självägande bönder i den andra.

Rikssalen. Rikssalen den 22 juni 1866. Konungens avsked av ständerna. Gustave Janet. Ny Illustrerad Tidning. Foto: Stockholmskällan

1878

Riksdagen beslutar att gemensam tid, standardtid, ska införas i hela Sverige.

Foto: Wikimedia Commons

Visste du att

svensk standardtid infördes för att när järnvägen byggdes i Sverige uppstod behovet av en gemensam tid i hela landet? Det skilde exempelvis 24 minuter mellan Stockholm och Göteborg. Men tågen måste gå i tid och det blir lättare med samma tid överallt. Efter många diskussioner beslutade riksdagen att svensk standardtid skulle införas i hela landet. Den 1 januari 1879 ställdes alla klockor om.

1901

Allmän värnplikt införs och alla män mellan 18 och 47 år är skyldiga att göra militär grundutbildning och repetitionsövningar. Om de blir inkallade vid krig eller krigsfara är de skyldiga att inställa sig.

Foto: Okänd fotograf, Krigsarkivet

Visste du att

riksdagen 2010 beslutade att värnplikten pausas i fredstid? Den ersattes i stället av så kallad totalförsvarspplikt, som gäller både män och kvinnor mellan 16 och 70 år.

1917

Parlamentarismen införs. Det innebär att regeringen är ansvarig inför riksdagen och måste ha stöd där för sin politik. Riksdagen är i sin tur ansvarig inför sina väljare, det vill säga folket. Kungen beslutar inte längre vilka som ska sitta i regeringen och förlorar i praktiken sin politiska makt.

Byst av statsminister Nils Edén. Foto: Melker Dahlstrand

1919

Åtta-timmars arbetsdag beslutas. Eftersom det fortfarande är sex dagars arbetsvecka är arbetstiden 48 timmar per vecka.

Demonstration i Djupvik i Holmsund utanför Umeå, sannolikt 1918. Foto: Umeå kommuns stadsarkiv/Wikimedia Commons

1918–1921

Riksdagen beslutar om allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor. Både män och kvinnor hade nu varsin röst och var valbara till riksdagen. Demokratin får sitt genombrott.

Den 14 mars 1918 antogs Sveriges första kvinnliga ledamot av Advokatsamfundet; Eva Andén. Foto: Fotograf okänd. Reproduktion: KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek

1922

Riksdagen kan besluta om nationella folkomröstningar. Den första var 1922 om Rusdrycksförbud.

En affisch för nej-sidan, gjord av Albert Engström. Foto: Wikimedia Commons

Visste du att

femdagarvecka infördes 1964? Barnen behövde inte längre gå i skolan på lördagar eftersom lärarna skulle vara lediga. Den 1 januari 1973 blev normalarbetstiden för anställda 40 timmar per vecka.

Visste du att

FN bildades för att bevara fred i världen och skydda människor från krig och orättvisor? Idag är 193 länder medlemmar i denna globala samarbetsorganisation. FN-dagen den 24 oktober är allmän flaggdag i Sverige sedan 1982.

1946

Sverige blir medlem av FN.

Lagen om kollektivavtal införs och arbetsdomstolen inrättas. Det blir grunden för den moderna arbetsmarknaden. Lagen omfattar i praktiken endast anställda inom industri och transport och gäller inte statligt anställda, hembiträden, handelsanställda och anställda inom jordbruket.

Kvinnliga industriarbetare. Tillverkning av trefasmotorer i Mimerverkstaden vid ASEAs fabriker i Västerås. Foto: Tekniska museet

1928

1950

Sverige blir medlem av Europarådet som främjar demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstaten. Sverige skriver under Europakonventionen som skyddar medborgarnas fri- och rättigheter. Det dröjer dock till 1995 innan konventionen blir en del av svensk lag och därför i praktiken användbar.

1950

Riksdagen beslutar om nioårig skolplikt. Nu ska alla ska elever gå i skolan i minst nio år.

Klassrum 1950-tal. Gärdets folkskola, Stockholm. Foto: Hernried

1947

Sverige undertecknar det världsomspännande frihandelsavtalet Gatt. Avtalet reglerar handel med varor över länders gränser. Syftet är att öka den internationella handeln genom att minska tullavgifter och andra handelshinder.

1951

Religionsfrihetslagen stiftas. Den ger svenska medborgare rätt att fritt gå ur Svenska kyrkan, utan att gå med i ett annat religiöst samfund. Religionsfriheten innebär att alla har rätt att utöva sin religion och ordna offentliga gudstjänster. Ministrarna i regeringen måste inte längre vara kristna.

Creatice Commons

1974

Riksdagen beslutade om en ny regeringsform som innebär att parlamentarismen nu står med i grundlagen. Kungens politiska makt, som har varit avskaffad i praktiken, försvinner även formellt.

Konselj på slottet 1974. Foto: Leif R Jansson/TT

1971

Tvåkammersystemet avskaffas och det blir bara en kammare. Nu bestämmer medborgarna vid ett och samma val riksdagens sammansättning. Det nya valsystemet innebär att partierna får exakt så stor del av mandaten som de får av rösterna. Detta bekräftas i 1974 års riksdagsordning.

Valkuvert. Foto: Melker Dahlstrand

1962

Den gemensamma, enhetliga grundskolan införs. Tanken är att alla elever ska gå i samma sorts skola, med samma läroplan. Nu blir undervisningen lika för alla.

1994

Mandatperioden för riksdagen, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige förlängdes från tre till fyra år.

Visste du att

2014 fick Sverige en ny riksdagsordning som ersatte 1974 års riksdagsordning. Riksdagsordningen innehåller regler om riksdagens arbetsformer.

1995

Sverige blir medlem i Europeiska Unionen (EU). Svenska väljare får nu rösträtt i EU-parlamentsvalet och delar av riksdagens lagstiftande makt förs över till EU.

EU-flaggan och svenska flaggan, Rikspan. Foto: Melker Dahlstrand

Visste du att

regeln om att ett parti måste ha minst fyra procent av rösterna för att bli representerat i den nya enkammarriksdagen, bestämdes 1971?

2000

Kyrkan skiljs från staten. Svenska kyrkan är inte längre statskyrka utan blir ett trossamfund bland alla andra trossamfund i Sverige. Den månghundraåriga traditionen av nära relationer mellan stat och kyrka är därmed bruten.

2022

Sverige ansöker om medlemskap i försvarsalliansen Nato.

SVERIGES
RIKSDAG

2023

Det är nu 500 år sedan Kalmarunionen upphörde och styret i Norden blev nationellt uppdelat. Under åren har makten mellan kungen och riksdagen böljat fram och tillbaka. Idag är Sverige en demokrati och vår riksdag består av ledamöter som väljs av folket och där alla svenska medborgare över 18 år har möjlighet att rösta.

Riksmötets öppnande september 2022. Foto: Melker Dahlstrand

2000